

1947 рр.; масові репресії 30-х, 40-х, першої половини 50-х рр. ХХ ст.; масова депортація людей. Крім зазначеного, на демографічну ситуацію в Україні вплинули соціальні фактори: рівень благополуччя населення, матеріальне забезпечення родини, умови життя, рівень забезпечення закладами соціальної інфраструктури тощо.

Висновки. Результатом зазначених досліджень студентів є створення навчальних мультимедійних презентацій, електронних карт, графіків, діаграм. Проведений студентами в малих творчих групах

аналіз засвідчує існування суттєвих відмінностей в умовах відтворення соціально-демографічного і трудового потенціалу та потребує подальшого більш глибокого і комплексного дослідження. Науководо-дослідна робота студентів, яка здійснювалася під час вивчення теми «Демографічна ситуація в Україні», озброїла їх технологіями і вміннями творчого підходу до дослідження певних наукових проблем.

**Рецензент – доктор економічних наук
О.В. Ольшанська**

Література:

1. Населення України за 2012 рік: Демограф. щорічник. – К.: Держкомстат України, 2013. – 448 с.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/public.html> <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Лібанова Є.М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України: Доповідь на міжнарод. наук.-практ. конф. «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості» / Є.М. Лібанова: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/public.html>
3. Населення України. Імперативи демографічного старіння: Кол. монограф. – К.: ВД «АДЕФ-Україна», 2014. – 288 с.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/2014_Naselennya.pdf

УДК 378.147

К.Б. Борисенко, Н.Л. Кравчук

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті проведено аналіз тематичної структури дистанційного навчання географічного спрямування в Україні. Визначено особливості галузевої структури географічної освіти та сучасний стан розвитку її у дистанційному вигляді.

Ключові слова: дистанційна освіта, дистанційний курс, інформаційні технології, географічна освіта.

K. Borysenko, N. Kravchuk

GEOGRAPHIC EDUCATION IN UKRAINE: CHALLENGES OF DISTANCE LEARNING

The article analyzes the topical structure of distance learning of geographical direction in Ukraine. The features of the sectorial structure of geographical education and the current state of its development in distance form have been determined.

Keywords: distance learning, distance learning course, information technology, geographic education.

Е.Б. Борисенко, Н.Л. Кравчук

ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ: ВЫЗОВЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье проведён анализ тематической структуры дистанционного обучения географической направленности в Украине. Определены особенности отраслевой структуры географического образования и современное состояние его развития в дистанционном виде.

Ключевые слова: дистанционное обучение, дистанционный курс, информационные технологии, географическое образование.

Вступ. В умовах глобалізації суспільства гостро постає проблема розвитку новітніх інформаційних технологій (ІТ) як умови модернізації різних сфер життя. Звісно, упровадження ІТ почалось і в освітньому комплексі, що призвело до появи специфічної форми навчання – дистанційної. ІТ – це технічні засоби і програмні продукти, які дозволяють упроваджувати нові освітні проекти та слугують засобами комунікації між викладачем і студентом.

В Україні, у сучасному вигляді, дистанційне навчання розвивається з 1991 р., проте, незважаючи на значну кількість досліджень та поліпшення матеріально-технічної бази, ця форма освіти знаходиться у стадії свого становлення. З'являється велика кількість дистанційних курсів – для забезпечення формування системи дистанційного навчання, для підготовки бакалаврів і магістрів. Таким чином, актуальним є спостереження за динамікою кількості дистанційних курсів у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України, зокрема географічного спрямування, вивчення галузевої структури дистанційної освіти, розробка стратегій проектування та укладання курсів різного спрямування, у тому числі і географічних.

Дистанційна освіта географічного спрямування проходить стадію активного розвитку: розробляються дистанційні курси з базових дисциплін, формується база практичних робіт, проте досі не розроблені рекомендації щодо проектування, створення та укладання дистанційних продуктів даної галузі.

Вихідні передумови. Аналіз наукових і методичних робіт у сфері дистанційного навчання свідчить, що методичним забезпеченням у питаннях створення та укладання дистанційних курсів займалися В.Н. Кухаренко і Н.Г. Сиротенко, галузеву структуру дистанційної освіти на території України досліджувала О.В. Іванів. У працях В.М. Косика розглянуті питання історичного розвитку дистанційної освіти на території України, а І.В. Бацуровська визначила змістовне наповнення терміну «дистанційна освіта». Г.П. Кулагін досліджував територіальну структуру дистанційної освіти. Слід зауважити, що останнім часом акцент у дослідженнях даної галузі освіти робиться на методичному апараті створення і функціонування дистанційних курсів, на динаміці кількості дистанційних курсів у ВНЗ і комерційних організаціях України. Наприклад, В.Н. Кухаренко досліджує особливості розробки та укладання дистанційних курсів, роль тьютора у дистанційному навчальному процесі, а разом з Н.Г. Сиротенко – територіальну структуру дистанційної освіти на території України та динаміку кількості дистанційних курсів у ВНЗ [10]. О.В. Іванів досліджувала розподіл дистанційних курсів за спеціальностями. Вона зауважила, що переважаюча кількість дистанційних курсів відноситься до економічних дисциплін, на другому місці за кількістю курсів – гуманітарні дисципліни, на третьому місці – курси з ІТ [1]. І.В. Бацуровська дослідила поняття «дистанційна освіта» та його складові у рамках кредитно-модуль-

ної системи, виокремила характерні особливості порівняно із заочною формою навчання [10]. У працях В.М. Косика розглянуто особливості історичного розвитку дистанційної освіти та охарактеризовано новітні тенденції її розвитку на теренах України [10]. Г.П. Кулагін проаналізував основні закономірності територіального розподілу ВНЗ з наявною дистанційною формою навчання у світі та країнах колишнього СРСР [2].

Разом з тим, ще недостатньо розроблені питання методичного забезпечення курсів географічного спрямування, територіальної структури та динаміки розвитку дистанційної географічної освіти. Тобто досліджуються глобальні тенденції розвитку даної форми навчання, проте ігноруються питання розвитку дистанційних курсів за тематичним спрямуванням.

Метою цієї статті є аналіз сучасного стану дистанційної освіти географічного спрямування у ВНЗ України.

Виклад основного матеріалу. Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [3]. Дистанційна основа поєднує у собі чотири основні компоненти: викладача, інформаційні технології, студента та змістовну частину курсу. У наш час дистанційна освіта є частиною комбінованого навчання поряд із традиційною формою (стаціонаром). Проте більш розповсюдженою є традиційна форма навчання, яка іноді використовує дистанційні технології у навчальному процесі.

Для впровадження системи дистанційного навчання необхідно мати значну кількість дистанційних курсів. Тому зараз іде процес активного їх укладання та розробки з різних спеціальностей у ВНЗ України. Паралельно з процесом упровадження дистанційних курсів розробляються концепції, методи і принципи укладання дистанційних курсів різного спрямування. Кількість їх в українських ВНЗ постійно зростає.

Якщо розглядати галузеву структуру дистанційного навчання на території України, можна побачити, що розвиток за спеціальностями проходить нерівномірно. Перевага надається технічним та економічним спеціальностям (менеджменту та адмініструванню, обліку й аудиту, комп'ютерним наукам, програмуванню тощо). Дистанційні курси географічного спрямування досить специфічні через використання великої кількості картографічного матеріалу, геоінформаційних технологій, математичних та картометричних методів, космічних знімків, статистичного матеріалу. Розробка їх ускладнюється вимогами високої наочності матеріалу та розгалуженості його структури, тому розвиток дистанційної географічної освіти проходить уповільненими темпами.

Позитивну динаміку кількості дистанційних курсів можна пояснити універсальністю дистанційної

освіти: вільним розкладом дистанційного навчання, можливістю навчатися у зручному для студента місці та відносно дешевою вартістю дистанційної освіти, можливістю консультування з викладачем у телефонному режимі, проведення вебінарів та наявність чату, де можна розглянути проблемні моменти курсу.

Наше дослідження свідчить, що найбільш забезпечені дистанційними курсами м. Київ та Київська, Харківська, Дніпропетровська, Вінницька, Донецька області. Такий територіальний розподіл пов'язаний із розташуванням (Київ – столиця держави, центральне місто), кількістю ВНЗ (Харків – студентська столиця) та розвитком ІТ в адміністративних областях України.

З усіх ВНЗ було обрано шість, де є географічний факультет та функціонують дистанційні курси географічного спрямування: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (у таблиці – ХНУ), Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (НПУ), Національний університет водного господарства та природокористування (НУВГП), Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука (МЕГУ), Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (УДПУ), Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара (ДНУ). Для цих ВНЗ було визначено кількість дійсних дистанційних курсів географічного спрямування (табл.).

З таблиці видно, що переважають курси фізико-географічного спрямування – 65 % (43 курси); курси економіко-географічного спрямування складають 30 % (20 курсів); методичні курси географічного спрямування – 5 % (3 курси). Багато курсів відрізняється нормативною частиною, хоча за змістом вони подібні: «Географія рідного краю» – «Краєзнавство», «Водні ресурси» – «Гідрологія» та ін. Таким чином, доцільним є створення єдиної нормативної бази географічних курсів для уніфікації нормативної частини (варіативна складова залишається на розсуд викладача). Це спростить вибір спеціальності для потенційного студента, проте підвищить конкуренцію на ринку освітніх послуг, тому що з'явиться можливість вибору найбільш репрезентативного та змістовного курсу для сприйняття студентською аудиторією.

У п'яти випадках один і той самий курс наявний у двох ВНЗ: «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства», «Ґрунтознавство», «Методика викладання географії у вищій школі», «Основи суспільної географії», «Політична географія». Курс «Загальне землезнавство» наявний у трьох ВНЗ, дистанційний курс «Гідрологія» є у чотирьох ВНЗ.

Перевага надається загальногеографічним курсам (Агроєкологія, Водні ресурси, Природокористування, Географія, Географія АПК, Географія світу, Географія материків і океанів, Геоєкологія, Геоєкономіка, Геоморфологія, Геотектоніка, Палео-

географія, Геофізика, Ландшафтознавство, Загальне землезнавство, Менеджмент природних ресурсів, Метеорологія та кліматологія, Океанографія, Фізична географія, Ресурсо- та енергозбереження, Фізична гідрологія тощо). Спеціальні курси розроблені у меншій кількості (Геодезія, Географічна номенклатура, Географія глобалізаційних процесів, Географія людської діяльності, Географія населення, Географія туризму, Геоінформаційні системи у географії, Демографія, Етногеографія, Інженерна геодезія, Інформаційна географія, Картографія з основами топографії, Політична географія тощо). Методичні курси представлені слабо (Методика навчання географії, Методика викладання географії у вищій школі).

Із названих ВНЗ найбільш забезпеченим дистанційними курсами географічного спрямування є УДПУ (наявні 34 дистанційні курси, з них: 22 – фізико-географічного, 10 – соціально-географічного, 2 – методичного спрямування). Повільніше впровадження дистанційної географічної освіти проходить у ХНУ, де наявні 6 дистанційних курсів, із них: 3 – фізико-географічного, 2 – соціально-географічного, 1 – методичного спрямування, у НПУ наявні 9 дистанційних курсів, із них: 6 – фізико-географічного, 1 – соціально-географічного, 2 – методичного спрямування; у НУВГП – 11 курсів, із них: 10 – фізико-географічного, 1 – соціально-географічного спрямування; у МЕГУ – 9 курсів, із них: 8 – фізико-географічного, 1 – методичного спрямування; у ДНУ – 11 дистанційних курсів, із них: 9 – фізико-географічного, 2 – економіко-географічного спрямування.

Таким чином, деякі ВНЗ недостатньо забезпечені дистанційними навчальними курсами, що негативно позначається на територіальній розгалуженості дистанційної освіти на теренах України в цілому.

У названих ВНЗ для укладання дистанційних курсів використовують дистанційне середовище Moodle. Функціонально воно дуже зручне для укладання безпосередньо географічних дистанційних курсів. Воно має зручний інтерфейс, набір засобів візуалізації та інструментів, легких для використання. Це дистанційне середовище можна змінювати під потреби викладача, вводити додаткові модулі для підвищення якості викладання навчального матеріалу. Така тенденція дозволяє студенту обрати кращий дистанційний курс із запропонованих (якщо він представлений в усіх університетах та в одному дистанційному середовищі), що сприяє розвитку нових напрямів дистанційного навчання та вдосконалення складових частин дистанційного курсу для підвищення конкурентних переваг.

У цілому по території України спостерігається нестача спеціалістів з дистанційної освіти, що негативно впливає на темпи її розвитку. Доцільним є підготовка фахівців (з укладання спеціалізованих курсів) та консультантів (для поліпшення якості викладання і технічного забезпечення дистанційної освіти).

**Дистанційні курси з географічних дисциплін
станом на 1 січня 2015 р. [4-9]**

№	Дисципліни	ХНУ	НПУ	НУВГП	МЕГУ	УДПУ	ДНУ
1	Агроекологія	-	-	+	-	-	-
2	Водні ресурси	-	-	+	-	-	-
3	Виробничі корпоративні системи в природокористуванні	-	-	+	-	-	-
4	Геодезія	-	-	+	-	-	-
5	Географічна номенклатура	-	-	-	-	+	-
6	Географія	-	+	-	-	-	-
7	Географія АПК	+	-	-	-	-	-
8	Географія глобалізаційних процесів	-	-	-	-	+	-
9	Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства	-	-	-	+	+	-
10	Географія культури та релігій	-	-	-	-	+	-
11	Географія людської діяльності	-	-	-	-	+	-
12	Географія материків і океанів	-	-	-	-	+	-
13	Географія населення	-	-	-	-	+	-
14	Географія світу	-	-	-	-	+	-
15	Географія рідного краю	-	-	-	+	-	-
16	Географія туризму	-	-	-	-	-	+
17	Геоекологія	-	-	-	-	+	-
18	Геоэкономика	-	-	-	-	+	-
19	Геоморфологія	-	-	-	-	+	-
20	Геоморфологія з основами четвертинної геології	-	-	-	-	-	+
21	Геоморфологія і палеогеографія	-	-	-	-	-	+
22	Геотектоніка	-	-	-	-	-	+
23	Геофізика та геохімія ландшафтів	-	-	-	-	+	-
24	Гідрологія	-	+	+	+	+	-
25	ГІС в географії	-	-	-	-	+	-
26	Ґрунтоведення	+	-	-	-	-	-
27	Ґрунтознавство	-	+	+	-	-	-
28	Демографія	-	-	-	-	+	-
29	Демографія та соціальна статистика	-	-	+	-	-	-
30	Економічна і соціальна географія України	-	-	-	-	+	-
31	Етногеографія	-	-	-	-	+	-
32	Загальне землезнавство	-	+	-	+	+	-
33	Інженерна геодезія	-	-	+	-	-	-
34	ІТ в територіальному менеджменті	+	-	-	-	-	-
35	Інформаційна географія	+	-	-	-	-	-
36	Історія географії України	+	-	-	-	-	-
37	Історична географія	-	-	-	-	+	-
38	Картографія	-	-	-	-	-	+
39	Картографія з основами топографії	-	-	-	-	+	-
40	Краєзнавство	-	+	-	-	-	+
41	Краєзнавство і туризм	-	-	-	-	+	-
42	Ландшафти України	-	-	-	+	-	-
43	Ландшафтознавство	-	-	-	-	+	-
44	Менеджмент природних ресурсів	-	-	-	-	+	-
45	Метеорологія з основами кліматології	-	-	-	+	-	-
46	Метеорологія та кліматологія	-	+	-	-	+	-
47	Методика викладання географії у вищій школі	-	-	-	+	+	-
48	Методика навчання географії	-	+	-	-	+	-
49	Механіка ґрунтів, основи і фундаменти	-	-	+	-	-	-
50	Міжнародний туризм та тур. ресурси України	-	-	-	-	+	-
51	Організація наукової роботи з географії	+	-	-	-	-	-
52	Основи геофізики	-	-	-	-	-	+
53	Основи і техніка туризму	-	-	-	-	-	+
54	Основи океанографії	-	-	-	-	+	-
55	Основи палеогеографії	-	-	-	-	+	-
56	Основи суспільної географії	-	-	-	-	+	+
57	Основи фізичної географії	-	-	-	+	-	-
58	Політична географія	-	-	-	-	+	+
59	Регіональна економ. та соціальна географія	-	+	-	-	+	-
60	Рекреаційна географія	-	-	-	+	-	-
61	Ресурсо- та енергозбереження	-	-	+	-	-	-
62	Топографічне креслення	-	-	+	-	-	-
63	Топографія	-	-	-	-	-	+
64	Фізична географія України	-	-	-	-	+	-
65	Фізична гідрологія	-	-	-	-	-	+
66	Шкільний туризм	-	+	-	-	+	-

Висновки. В Україні йде поступовий розвиток дистанційної освіти (зокрема географічної), активне впровадження нових дистанційних курсів. Це

пов'язано з порівняно невеликою вартістю дистанційної освіти, вільним графіком занять та забезпеченістю населення технічними засобами для отри-

мання такого типу освіти. Розвиток – нерівномірний за регіонами та між ВНЗ, що можна пояснити розвитком ІТ у межах регіону, забезпеченістю ВНЗ технічними засобами та специфікою дистанційних курсів.

Проведене дослідження показало, що станом на 1 січня 2015 р. найбільш забезпеченим дистанційними курсами є Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (34 курси). Більша частина дистанційних курсів має фізико-географічне спрямування, на другому місці – курси соціально-географічного спрямування, найменше

представлені методичні дистанційні курси. Для предметів одного спрямування доцільно уніфікувати нормативні частини курсів, варіативні ж можна залишити на розсуд викладача.

До перспективних напрямів досліджень за даною проблематикою ми відносимо розробку теоретичних засад організації дистанційного навчання на географічних факультетах класичних університетів та належного науково-методичного його забезпечення.

**Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор В.Е. Лунячек**

Література:

1. Іванів О.В. Сучасний стан впровадження дистанційних курсів у вищих навчальних закладах України / О.В. Іванів // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 1: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua/net/em.html>
2. Кулагин В.П. Виртуальная среда обучения как элемент онлайн-общества / В.П. Кулагин, Ю.М. Кузнецов // Труды XIV Всеросс. науч.-метод. конф. «Телематика – 2007». Т. 1. – СПб, 2007.
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні: Постанова МОН України від 20.12.2000 р.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/>
4. Офіційний сайт Дистанційного центру Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. акад. Степана Дем'янчука: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://edu.regi.rovno.ua/>
5. Офіційний сайт Дистанційного центру Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moodle.npu.edu.ua/>
6. Офіційний сайт Дистанційного центру Національного університету водного господарства та природокористування: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://moodlenuwm.tk/moodle/>
7. Офіційний сайт Центру дистанційного навчання Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://dls.udpu.org.ua/>
8. Офіційний сайт Центру дистанційного навчання Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://dist.karazin.ua/moodle/>
9. Офіційний сайт Регіонального науково-методичного центру дистанційного навчання Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://distance.dnu.edu.ua/ukr/index_ukr.html
10. Кухаренко В.Н. Практикум дистанційного навчання: Учеб. пособ. / В.Н. Кухаренко и др.; под ред. В.Н. Кухаренко. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2001. – 124 с.

УДК 911.373 : 314.116] (477.63)

А.А. Брусенцова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

АНАЛІЗ ЗМІН КІЛЬКОСТІ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена аналізу стану мережі сільських поселень, зокрема і тих, що зникають або знаходяться на межі зникнення. Проаналізовано дані кількості сіл, починаючи з 1982 р. Встановлено основні причини вилучення з реєстру сільських населених пунктів України, характерні для Дніпропетровської області. Означено напрями подальшого дослідження мережі сільських поселень.

Ключові слова: сільський населений пункт, облікові дані, демографічна криза, міграція, деградація соціальної сфери.